

יחיאל חיים פריימן

לע"נ סבי ר' אברהם ב"ר שלמה יצחק
 זללה"ה, נלב"ע בשם טוב, ער"ח תמוז
 ה'תשנ"ח, תנצב"ה.

האמונה והכפירה**לבירור עניינו של המאבק בין עמלק לישראל ולבני
 רחל בפרט**

א. בכמה מקומות בתנ"ך אנו מוצאים את ההתמודדות בין עם ישראל לעמלק, כאשר באופן מיוחד מודגשת ההתמודדות בין צאצאי רחל - יוסף ובנימין לבין עמלק וזרע עשיו בכלל:

לראשונה אנו פוגשים תופעה זו בהתמודדות, שאינה מגיעה לכדי מלחמה גלויה בכר' וישלח, יעקב מתייצב בראש שני מחנותיו אל מול עשיו ואנשיו, ויוסף ממקם את עצמו לפני אמו - רחל, מחשש שעשיו יחשוק בה. רשאים אנו להניח שבמצב המסמל את מאבקי עשיו יעקב במשך כל הדורות, אין המדובר בחשש לחשק של עשיו לגזול רק את רחל - האדם, מחמת תאוותיו הגשמיות, מסתבר שהאדאולוגיה ה"עשוית" חפצה לנתק את רוחה ומשמעותה של רחל מעם ישראל, ויוסף - הבן, ממשיך רוח זו, מונע מדבר זה לצאת אל הפועל.

בהמשך, בסיום פרשה זו, בפרשה שאחריה, ובהפטרות פרשה זו (וישלח), אנו מוצאים ברש"י את המסר החז"לי: כשראה יעקב את כל אלופי עשיו נתיירא... א"ל הקב"ה... ניצוץ אחד יוצא מיוסף ושורף את כולם, שנא'... "בית עשו לקש ובית יוסף להבה" וכו'.

פעם נוספת אנו מוצאים עימות בין עשיו - הפעם עמלק, כעם בפני עצמו - ליעקב, בצאת ישראל ממצרים, והנבחר להלחם בעמלק הוא יהושע - מבני יוסף בן רחל.

נדלג כמה מאות שנים ונגיע למלחמה אולי המפורסמת ביותר בעמלק, מלחמת שאול, מצאצאי בנימין בעמלק.

שאול שוגה, אינו משמיד את עמלק לחלוטין ומאבד את מלכותו, בסוף ימיו הוא נלחם בפלישתים ומובס, אבל שאול אינו מת ביד פלישתים אלא בידו של הנער העמלקי! [גם למפרשים שהיה גר צדק או בן לעם אחר גר בארץ עמלק, נ' שהושפע

מעמלק ולכן הודגשה עמלקיותו במקרא. וכ"ש לפי א' ברד"ק ושהיה עמלקי וגר בארץ].

מלחמות נוספות של עמלק בישראל, כגון עם דוד, אינן זוכות להזכר בתודעה של עם ישראל, כארוע מרכזי, וגם בהן הנצחון על עמלק הושג בסיוע בני יוסף - ועי' ב"ב דף קכ"ב:). באיזה מקרה שוב מתפרסם ומונצח קרב בין עמלק לישראל? במלחמתם של מרדכי ואסתר - צאצאי שאול - בהמן.

חז"ל מסכמים "אין עמלק נופל אלא בידי בניה של רחל" (ב"ר ע"ג, ע"ה, צ"ט ועוד) מהו א"כ הקשר המיוחד בין רחל וצאצאיה להכחדת עמלק? הלוא דבר הוא!

נוסף לכל האמור ראוי לציין פסוק בשירת דבורה (בה אנו מפטירים בפר' בשלח, כיוון שבשתיהן יש שירה, וניתן להאמר שקשר נוסף יש למעשה עמלק שבסוף הפרשה עם הפסוק) "מיני אפרים שרשם בעמלק ואחריו בנימין" וכו'.

כמעט מפורש כאן בפסוק הקשר בין יוסף - אפרים ואחריו בנימין לעמלק, וראה דברי המדרש במדבר רבה פר' א' שאמר הקב"ה ליהושע משבטך אני מעמיד פורע לעמלק לעולם שנא' מיני אפרים שרשם בעמלק. ודברי המפרשים (ת"י, רש"י, רד"ק, רלב"ג, אברבנאל, והמצודות) שם (שופטים ה' י"ד, אמנם המלבי"ם פירש באופן אחר עי"ש).

ב. לצורך פתרונו של ענין זה ננסה להבין את מהותו של עמלק, ונתבונן תחילה בדברי חז"ל בהסברת סיבת הענשתם של ישראל בביאתו. בשאלה זו מצאנו כמה ביאורים בדברי חז"ל, ואלו הם: [מלבד המובא ברש"י על תיבת "הנחשלים" שפי' מי שנפלט מהענין מחמת חטאו ור' רש"י יחזקאל ט"ז ט"ו שמדובר בחטא ע"ז ומקורו מהפסיקתא דר"כ ג' (ולפי' נוסף שם פקפקו בהשגחה)].

א. בשביל שרפו ידיהם מן התורה (תנחומא בשלח כה; ילקו"ש בשלח רמז רס"א).

ב. בעוון היציאה ללקוט מן בשבת (שבת קיח: זהר - חדש בשלח, ילקו"ש בשלח רמז רנ"ח).

ג. בעוון מידות ומשקולות (תנחומא כי תצא, רש"י שם)

ד. בעוון אמירת "היש ה' בקרבנו אם אין" (מדרש רבה בשלח, פסיקתא רבתי פי"ג, רש"י, מכילתא דר"י בשלח).

ה. בגין חטא מכירת יוסף! (זהר חדש בשלח).

מה המשותף לכל אלה?

מנגד נתבונן בשיטת המלחמה בעמלק: "בחר לנו אנשים" "שנולדו באדר ב' ואין להם לירא ממכשפות, שהרי אין בו מזל, ובני עמלק מכשפנים הם" וכו' (חזקוני) "שיודעים לבטל כשפים (רש"י), "עד בא השמש" - שהיון עמלקים מחשבין את

השעות באצטרולוגיה (רש"י), וע"ע חזקוני "על ויחלוש יהושע". מאידך גיסא "בחר לנו אנשים" - "גבורים ויראי חטא" (רש"י) "שיהיה מספר חיל שלנו ושלהם שווה" (חזקוני).

מהו שילוב זה? אם הנצחון ניסי למה יש צורך בגיבורים? בחיל שווה? אם טבעי - למה לא לקחת חיל גדול יותר? מה ההדגשה על יראי חטא? ובתוך כל זה 'וכי ידיו של משה עושות מלחמה'?

ג. הפתרון המוצע בזה הוא: פגישתו של עם ישראל עם עמלק הינה מיד בצאתו ממצרים, לקראת קבלת התורה, דבר זה כשלעצמו אומר "דרשני". מטרתה של יציאת מצרים היתה "בהוציאך את העם ממצרים תעבדון את האלוקים".

כהכנה לזה הראה הקב"ה לעמו ולעולם כולו את ידו החזקה, אמנם במכות נאמר, כביכול לפרעה, "למען תדע", אבל העיקר הוא: "למען תספר וכו' את אשר התעללתי במצרים וידעתם כי אני ה'" זו ההכנה לקבלת התורה! כדי לקבל תורה חיונית לא רק אמונה במציאות ה', אלא גם בהשגחתו, ולכן הובא במכות "אני ה' בקרב הארץ" "לי הארץ" "אין כמוני בכל הארץ", מסר זה אכן נקלט 'ויאמינו בה' ובמשה עבדו".

אבל, המטרה היתה ללמד, כדברי הרמב"ן ס"פ בא "מן הניסים הגלויים והמפורסמים אדם למד על הניסים הנסתרים... שאין לנו חלק בתורת משה רבינו עד שנאמן בכל מעשינו... אין בהם טבע... הכל בגזירת עליון", אין חלק בתורת משה העומדת להנתן כשהאדם יודע, שה' יכול לשדד את מערכות הטבע, אבל אינו מבין שהטבע גם הוא מנוהל בהשגחה תמידית. בהסקת מסקנה זו נכשלו ישראל, ולכן גם אחרי כל הניסים הם שואלים "היש ה' בקרבנו", **דואגים** למים - לשתייה בחיי השגרה, יוצאים ללקוט מן בשבת - מחוסר הבנה שגם עולם הזה מתנהל ע"פ גודרי קדושת השבת והתורה, שאין מקום לדאגת ה**פרנסה** כתוצאה משמירת השבת.

ידיהם רפות מן התורה - לתורה אין טעם בלא אמונה זו, ואז "ויבא עמלק".

ולדורות על חטא מדות ומשקלות, שהחוטא בו אינו מבין שפרנסתו משמים, אינו לומד מהמן כי המרבה לא העדיף והממעיט לא החסיר, וסבור שבכוחו ליטול יותר מהקצוב לו - על חטא זה בא עמלק.

עמלק אם כן בא על חסרון באמונת ההשגחה.

כדי לנצח אותו יש לתקן חסרון זה, אין כאן טעם במלחמה בנסים גלויים, יש צורך להראות שמלחמה בדרך הטבע גם היא אינה אלא נס. לכן "גבורים" "חיל שווה" - מלחמה טבעית, אבל הלוחמים נדרשים להיות "יראי חטא" ללמדך - הכל בידי שמים. נדרשי הם להתנתק ממחשבות ואמונות בכוחות נוספים, המבוטאים בעמלק, שכוחו במחשבה שלא רק הקב"ה מנהל את העולם, יש כשפים, מזלות - כשפנים, איצטגנינות...

הנצחון עליו מושג ע"י אלו שאינם יראים ממכשפות, שמבטלים אותה, הם יראי החטא. (ועי' נפש החיים שער ג' פר' י"ב) שמכריזים בכל מהותם "אין עוד מלבדו אפילו לדבר כשפים" (סנהדרין ז, חולין ז).

המלחמה מנוהלת כבדרך הטבע אבל "ידיו של משה עושות מלחמה" כי "כל זמן שהיו ישראל מסתכלין כלפי מעלה ומשעבדין את לבם לאביהם שבשמים - היו נוצחין" (ר"ה פ"ג מ"ח), ועל זה באה ההדגשה "ויהיו ידיו אמונה" מפרש הרמב"ן "על דרך האמת לרמוז... לדבקה באמונה הנלחם לישראל" אמונה המתבטאת גם ב"ידיו באמונה - פרושות השמים בתפילה..." (רש"י). ואלו דברי הנצי"ב בהעמק דבר: "היש ה'... איך נסתפקו אחרי רואים... הרבה ניסים... שידעו... עושה ניסים... אבל... ואנו מחוייבים להאמין שגם בלי ניסים נגלים, הקב"ה והשגחתו שורה עלינו, ועל ד"ז נסתפקו... ובשביל חסרון אמונה זו בא עמלק... וע"ע ס"ס דברים בעניין סמיכת עמלק לפר' משקלות", ושם בפר' כי תצא כתב "העושה משקולות שקר... חסרון אמונה... שנסתפקו אם יש ה' בקרבם בדרך הטבע..."

וממשיך הנצי"ב בפר' בשלח: "רצה משה להראות לישראל כח השגחת ה' עליהם גם בלי נס נגלה, ע"כ סדר מלחמה זו בדרך הטבע... גבורים... בדרך הטבע... משום שהשתעבדו לבם לאביהם שבשמים... ויהיו ידיו אמונה בלב ישראל, עד בא השמש - עד אשר ישתקע הליכות הטבע בלי השגחה פרטית."

וכ"כ המלבי"ם שכאן היא "מלחמה טבעית... בניסים נסתרים... וע"כ אמר בחר לנו... גבורים... ויהיו ידיו אמונה - האמונה שהאמינו ישראל בה'..."

הרש"ר הירש כותב: "לא השמיעו דברי פקפוק ביכולת ה', אלא בדבר היותו "בקרבו"..." "לא חרב ישראל נצחה את המלחמה אלא מטה משה, ולא כח קסמים שבמטה, אלא כח האמונה" (ועי' גם ב"אזניים לתורה" ועוד).

מסר זה מדגיש משה רבינו כשבסיום מלחמה "טבעית" זו, בונה הוא מזבח וקורא "ה' ניסי" - "עשה לנו כאן נס גדול" (רש"י).

ד. ומדוע דווקא עמלק משמש למטרה זו, נתבונן נא בהמשך דברי הנצי"ב: "...ראשית גויים עמלק... שידעו... להוריד השגחה פרטית... ועמלק הוא ראשית גויים השונא את ההשגחה תכלית שגאה... (וע"ע בהרחב - דבר ולקמן).

ובמלבי"ם כתב "...הוא לא ירא אלקים" ורק הסיבה העצמית למלחמה זו היתה מצד הכפירה באלקים... להראות... שאין ביכולת ה' להושיעם... עיקר מלחמתו היתה נגד ה'...", ור' זוהר בראשית (דכ"ט) "עמלק איהו חיויא בישא "אל אחר" מעתה יובן גם מדוע "מלחמה לה' בעמלק". עיקר תכונת עשו היא בכפירה בה', ששיאה ועיקרה אצל עמלק, עי' מהר"ל בנצח ישראל בכמה מקומות, שתכונת מלכות רביעית - אדום היא הכפירה - "מי לי בשמים", ובדרשות הר"ן מבואר שעיקר מלכות זו - עמלק.

לכן "אין השם שלם" השם שכתבתו מורה על "היה הווה ויהיה" וקריאתו על "אדון הכל", ו"אין הכסא" - המבטא שלטון ה' בעולם, ישיבתו כביכול לדון ולנהל את ענייני העולם - שלם, עד שיוכרת זרעו של עמלק.

ועל כן "מלחמת עמלק קודמת לבניין ביהמ"ק" (סיפרי דברים ס"ז) המבטא את מלכות ה' בעולם - דירה בתחתונים, המשמש לעבודתו בעולם הזה ובאמצעי העוה"ז, המורה על מציאות קדושה בעוה"ז, שכן, לכל אלו מתנגד עמלק.

ומעתה יובן למה גם לעתיד - במלחמתם של מרדכי ואסתר בהמן, הנס - נסתר, והדבר אכן מודגש ע"י המפרשים, (וגם שם - אחרי הנצחון על עמלק התאפשר "הדור קיבלוה"!) "עמלק מחתך מילותיהן של ישראל" (פסיקתא דר"כ ג', תנחומא כי תצא - י') את הביטוי לקדושה אפ' בדברים הגשמיים ביותר, שהוא צדו השני של מטבע הביטוי לחותם ולאות העבדות לה'.

ה. אם עמלק מסמל את הכפירה בהשגחת ה' בעולם הרי שבניה של רחל מבטאים את האמונה בה, כח זה ירשו מאמם, ולכן אין חז"ל מתבטאים "יוסף ובנימין", אלא מדגישים "בניה של רחל". רחל היא היא שמסתכנת, ובעקיפין מסבבת לעצמה בזה את מתתה ע"י קללת יעקב, כדי לגנוב את התרפים. דומה היא בכך לאברהם אבינו (ור' דברי הנצי"ב הנ"ל שמבאר ששורש מאבקו של עמלק בישראל, הוא הוא שורש מאבקם של המלכים באברהם, ובהרחב דבר שהיא גם תכונת שרה), מי שמשבר את פסילי אביו ומסתכן. אברהם, שאמונתו העיזה בהשגחה נצרפת בעשרה נסיונות, שהכתוב מעיד עליו "והאמין בה", שהקב"ה אומר עליו למשה רבינו "חבל על דאבדין... אמרתי לו כי ביצחק יקרא... ואח"כ אמרתי לו העלהו... ולא הרהר...", "הוא שמצטווה על המילה, המבטאת, כאמור, את ממשלת ה' בעוה"ז.

רחל זו היא העונה ואומרת ליעקב לעזוב את בית לבן - כדבר ה' (בהסכמתה של לאה, עי' ת"י עה"פ ותען רחל לאה).

בזה יובן גם כעסו של יעקב על רחל, על כי לפי מדרגתה עליה להבין כי "התחת אלקים אנכי", אמנם היא מבקשת שיתפלל עליה כאביו על אמו, אולם ממנה - ממדרגתה נדרש לפנות ישירות אל הקב"ה.

תכונתה של רחל עוברת בתורשה לבניה והם מהווים את הניגוד הגמור לעמלק, יוסף מדתו היא "היסוד", המילה, אותה המבטאת את העבדות לה' ואת ממשלתו בעולם, מורשת אברהם. אותה מילה המאוסה על עמלק, שמחתך מילותיהן של ישראל. אם עשיו - שורשו של עמלק אינו נימול כלל (בעלי התוס' עה"ת, פי' אבן שועיב) הרי יוסף לעומתו נולד מהול (ב"ר פ"ד, במדב"ר י"ד), ובהגיעו לשלטון במצרים האלילית - הכפרנית, זו שלאחר דורות נזקקת לעשר מכות למען תדע כי אין כה', המלאה כשפים ואיצטגנינות, כדברי חז"ל (ומנחות פ"ה. ורש"י), במצרים זו מנהיג הוא ומחייב את המילה (ב"ר צ"א). יוסף זה שכל ישותו אומרת אמונה ב"אין

עוד מלבדו", שחוזר ומדגיש שוב ושוב: "בלעדי, אלקים יענה", "את אשר האלקים עושה" וכו' "לא אתם שלחתם... כי האלוקים"... ומתוך כך השתדלות נורמלית אצל כל אדם אחר, נחשבת אצלו לחסרון והוא נענש על בקשתו משר המשקים להזכירו אצל פרעה. יוסף זה, שתכונתו היא "דלא שלטא ביה עינא בישא" (ברכות כ., נ"ה: ב"מ פ"ד. ב"ב ק"ח: ה) היינו: הוא, באמונתו, מופקע מן כל הכוחות מבלעדי ה', הוא שזרעו ראוי להלחם בעמלק כי "אינו נמצא תחת ממשלת המזלות"...

הוא הראשון למלחמה זו, ומשיח בן יוסף - האחרון לה.

עשו - סבו של עמלק, הוא הראשון לתכונה זו של נכדו, ביום אחד הוא כופר בעיקר, זהו עצם ההתנגדות להשגחה, בזה את הבכורה - את העבודה, שכן בהעדר השגחה וקדושה בעוה"ז אין בה טעם ולכן, כאמור, הכחדת עמלק באה כהכנה לבניין ביהמ"ק, ומתוך כך כופר בתחיה"מ, מתוך כך אין הוא מייחס קדושה וחשיבות לא לחיי האדם ולא לעיקרי ההתנהגות המוסרית בחיים הגשמיים, ובו ביום הוא, גם ללא מורא מעונש, הורג את הנפש ובא על נערה המאורסה, וב"ב ט"ז: שמו"ר א' ותנחומא, ובכך הוא - שאינו נימול, ממשיך ופוגם בברית - היפוכו של יוסף, שנולד מהול, וממשיך בשמירת הברית אף במצרים מלאת הזימה (שמו"ר א', רש"י בראשית י"ב-י"ט) ואף בעת הנסיון עם אשת פוטיפר.

עשו זה מסכן את כל בית יעקב, עלול הוא לחפוץ לקחת את רחל - לפגוע במי שמייצג את היפוכו שלו בבית אחיו, ויוסף נעמד לפניו אמו למנוע זאת.

ניצוץ אחד יוצא מיוסף ושורף את עשיו.

משנהו - בנימין, אמנם אין הוא יורש תכונה זו באותה עצמה של אחיו הבכור, אין הוא הראשון והאחרון לנצחון על עמלק, ושאלו - מזרעו אף נכשל במילוי תפקיד זה, אבל עכ"פ גם הוא מבניה של רחל, גם לו יש מתכונה זו. אחרון הוא לשבטי יה ונולד בארץ היחידה שתלויה ישירות אך ורק בהשגחת ה' ואינה תחת ממשלת שרים "ארץ אשר עיני ה' אלקיך בה". הוא הזוכה שביהמ"ק - מקום העבודה, המנוגדת במהותה לעשיו - עמלק, יקום בחלקו, כמהשך לשיכונה במשכן שילה בחלק יוסף - אחיו.

הוא, בנימין - היחיד מבני יעקב שלא השתחוה לעשיו, וממשיך דרכו זו - מרדכי, הוא שאינו משתחוה להמון, שתי השתחויות אלו אינן איסור ע"ז גמור, אינן אלא דרך כבוד לשר, אולם מבטאות הן הכרה בכח כלשהו וחשיבות כלשהי מבלעדי ה', זו אינה דרכו של בנימין, ולכן זוכה הוא לבניין המקדש בחלקו (עי' תרגום שני לאסתר ד' ג').

אמנם מאידך, כאמור, עיקר המאבק בעמלק הוא ע"י יוסף:

בתנחומא כי תצא נמצאת השוואה בין יוסף לעשיו - עמלק, שמחמתה יפול עשיו ביד יוסף: יוסף נאמר בו "את האלקים אני ירא", עשיו נאמר בו (בעמלק) "ולא ירא

אלקים", יוסף גדל בין שני רשעים ולא למד ממעשיהם, עשיו גדל בין שני צדיקים ולא למד ממעשיהם, יוסף קבל בכורה בזכות מעשיו הטובים, עשיו אבד את בכורתו במעשיו הרעים, יוסף כלכל את אחיו, עשיו רצה להרוג את אחיו, יוסף גדר עצמו מן הערווה ושפיכות דמים, עשיו טנף עצמו בערווה ושפיכות דמים, יוסף הודה בתחיית המתים, עשיו כפר בתחיית המתים.

והוא אשר אמרנו, יוסף, הפכו של עשיו בעניין האמונה בהשגחה - המביאה ליראת ה', אצל זה חזקה האמונה אף נגד השפעת הרשעים ואצל זה - להפך, זה מאמין מתוך כך בתחיה"מ וניצול מעבירות וזה כופר בתחיה"מ וחוטא.

"יוסף כלכל את אחיו"... ובתנחומא הקדום (ויצא) "שאים באים השבטים לדון עם עשיו לומר לו למה רדפת את אחיך, הוא אומר להם למה רדפתם את אחיכם, וכיון שהוא בא אצל יוסף... אינו יכול להשיבו" - זה נכון גם לגבי בנימין, אולם אצל יוסף יותר מכך - "וא"ת שעשה לי רעה, אחי שלמו לי רעה ואני שלמתי להם טובה" - "יוסף כלכל את אחיו".

אין לכלל בני יעקב, כח נגד עשיו - עמלק, אלא ליוסף ובנימין, אולם ההבדל ביניהם: בנימין אמנם ירא ה', מאמין, לא חטא (אחד מד' שמתו בעטיו של נחש!) לא קינא באחיו יוסף, כשאר האחים, אבל אי"ז מגיע למדרגת יוסף שבאופן אקטיבי לא רק שאינו שונא את אחיו אלא גומל להם טובה, לא רק שאינו מרשיע בין צדיקים כעשיו, מה שנכון לגבי כל השבטים, אלא שאף בין רשעים אינו חוטא. ואמנם עי' באלשיך - שמואל ה', ור' בספר צניף מלוכה להר' מאיר אריה רייז מה שמיישב.

ו. ומה השייכות, א"כ, בין מעלת יוסף, שכלכל את אחיו ושלם להם טובה, לאמונתו הביאור כאן פשוט, כשיוסף אינו נוקם באחיו נימוקו "לא אתם שלחתם אותי הנה"... הקנאה והשנאה של עשיו נובעת מאי אמונתו בהשגחה, אחי יוסף הנגועים במדה זו לא ינצוהו, יוסף המנותק לגמרי ממדות אלו, באמונתו כי מה' יצא הדבר - הוא שמתמודד עם עשיו. ועי' בשל"ה שכתב - בית יעקב א"ש - ר"ת אהבה, שלום, בית עשיו ק"ש - ר"ת קנאה, שנאה. רחל, המאמינה בשלמות בהשגחה, יכולה שלא לקנא באחותה ולמסור לה את הסימנים, כח זה היא מעבירה לבניה, ומכח זה נבנים בחלקיהם המשכן והמקדש המאחדים את ישראל, באחדות שהיא הפך הקנאה, העיר שחברה לה יחדיו - שעושה כל ישראל חברים (ירוש' חגיגה ג' - ו') בחלקו של בנימין.

וכשהמקדש חרב הרי זה - או בגלל ע"ז, ג"ע, שפ"ד - תכונות עשיו ועמלק שחדרו לישראל, פגם האמונה וכתוצאה ממנו רציחה ופגם הברית.

או בגלל שנאת חינום - שהיא צידו השני של מטבע הקנאה הנובעת מחסרון באמונה. ורחל היא זו שבכח אותו העדר קנאה שלה טוענת "אני לא קנאתי

באחותי, אתה תקנא... ר"משכנעת", כביכול, את הבורא להבטיחה "ושבו בנים לגבולם".

ז. עשיו - עמלק לעומת זאת, הלוקה באמונה ומתוך כך בקנאה, מדומה בזוה"ק לנחש (זהר בראשית כט: "עמלק איהו חיויא"), הוא הנחש הקדמוני שנתקנא באדה"ר ומתוך כך החטיאו (סנהדרין נ"ט:) והביאו לפגם באמונת ההשגחה, עד שסבור היה להסתיר מפני ה'. גם כאן הקשר בין החסרון באמונה זו לבין הקנאה - שנאה, כשגם ההסתה לחטא משלבת טיעון כלפי האמונה בכח ה' וטפוח קנאה בו יתברך, כביכול, "הייתם כאלקים" - "מן העץ הזה אכל וברא את העולם" ובראשית רבה, מובא ברש"י - "חיויא אל אחר"... [וכאמור, בקנאה זו תלוי גם פגם הברית, (ע"י רש"י עה"פ "והנחש היה ערום"), הממשיך, כאמור, בעשיו ובעמלק, תכונת הכפירה בהשגחה המביאה לכפירה באפשרות של קדושה במעשים הגשמיים ביותר, מביאה להתנגדות לברית מחד, ולהפקרות בעריות - מאידך (ור' גם רש"י בפ"י הראשון עה"פ "אשר קרך בדרך"; פסיקתא דר"כ ג'), היא היא דרכו של עשיו - בג"ע, ומאידך בפגיעה בפריה ורביה בקדושה - אצל ישראל, ור' ספר "דן ידיו" מאמר י"ג אות כ"א שמבאר ע"פ הקבלה את שייכותו של עמלק לביטול פ"ו, שהיא סיבת מה שהוא "מחתיך מילות" ועל זה אמר שמואל לאגג "כאשר שכלה נשים חרבך" ע"י רש"י על פסוק זה].

ח. מהיכן נובעות תכונותיו אלה של עמלק דווקא? ביארו חז"ל בסנהדרין צ"ט: תמנע בת מלכים... בעיא לאגיורי, באתה אצל אברהם יצחק ויעקב ולא קבלוה... נפק מינה עמלק דצערניהו לישראל, מ"ט דלא אבעיא להו לרחקה".

הדבר פשוט וברור שלא בכדי נמנעו מלקבלה, שהרי בד"כ היתה דרכם הפוכה "אברהם מגייר את האנשים ושרה את הנשים", וע"י ביעב"ץ שם (בסנהדרין) ואעפ"כ נענשו. א"כ, מדוע? יתכן לומר שראו בתמנע משהו מהתכונות שהיו בצאצאיה, ולכן מאנו להכניסה תחת כנפי השכינה. אולם בגישה זו גופא טמון הליקוי, אם ע"פ כללי הדין יש לקבלה (ולא אבעיא להו לרחקה), שהרי שהשיקולים הנוספים, ולו גם ע"פ מה שראו ברוה"ק, הם בבחינת "בהדי כבשי דרחמנא למה לך", מהווים הם כביכול פגיעה (ולו הקטנה ביותר) באמונה ביכולתו של הקב"ה לנהל את עולמו כראוי.

פגיעה ב"אין עוד מלבדו". הפגם הקל ביותר באמונת ההשגחה מצד אבות האומה, גורר נזק מדה כנגד מדה לבני בניהם ע"י העם המתנגד לאמונה זו בתכלית הניגוד. תיקון פגם זה מושג ע"י מי שאינו לקוי בו - בניה של רחל.

זהו גם עומק חומרת חטאו של שאול באי הריגת אגג, שכדברי חז"ל "וירב בנחל" - שעשה ק"ו וכו' (וימא כ"ב: ועוד), היינו אחר קבלת ציווי מפורש משמואל בשם ה', פוגם שאול בשעבוד המוחלט לדבר ה', הנובע מאמונה בהשגחתו המוחלטת,

ומכניס שיקולים משלו. כתוצאה מכך אין צידוק להמשך מלכותו שנועדה לתקון פגם זה, וכן כתוצאה מכך אין כחו של עמלק גם בדורות הבאים - מוכחד, כי פגימה זו היא היא המאפשרת לאגג להעמיד בן - ממשיך למורשת הכפירה העמלקית.

ט. לסיכום: תכונתו המרכזית של עמלק היא - הכפירה בהשגחת ה' בעוה"ז, החטאים שמחתם הוא בא קשורים לתכונה זו, הנצחון עליו מושג ע"י היפוכה. מתכונה זו נובעים קנאה ושנאה, חטאי ע"ז ג"ע ושפ"ד - מחד, שנאת חינם - מאידך, התמתנגדים המרכזיים לתכונה זו הם זרע רחל - יוסף ובנימין.

בדחיית תמנע היה פגם קל באמונה זו, כתוצאה ממנו נוצר עמלק, הוא תמציתו של עשיו הלקוי בעניין זה מאוד, הוא ביטוי - בעוה"ז של הנחש הקדמוני. במכירת יוסף פגועים אחיו בעניין זה ובקנאה - שנאה הנובעת ממנו. הנמכר הוא דווקא יוסף - השלם ביותר באמונה זו - מורשת רחל אמו. בנימין, המצטיין גם הוא באמונה זו - אינו שותף למכירה.

חטא זה גורם באופן כללי להתגברות כחו של עמלק, ולכן דווקא יוסף ובנימין, ובעיקר יוסף, יכולים להכריע את עמלק.

תיקון חטאים אלו הוא תנאי הכרחי לבניין ביהמ"ק בשלמות - כסא ה' בעוה"ז, ולהשלמת השם והכסא בעולמות העליונים.

ונזכה במהרה לתיקון האמונה בהשגחה וכל החטאים הנובעות מהעדרה, ומתוכה להשלמת השם וכסא, במחיית זכרו של עמלק, ובניין ביהמ"ק.

ווע"ע: מהר"ל נצח ישראל פר' ס' "עמלק חוצץ בפני השכינה" ועוד. שפ"א - וישב תרנ"א, דברים תר"נ - על היחס בין עמלק לפגם הברית, זכור תרנ"ד - על היחס בין שבת - יוסף - מילה למלחמת עמלק.